

FIGÂNÎ'NİN YAYIMLANMAMIŞ BİR GAZELİ

Ferdi YORGUN¹

Özet

Klâsik Türk edebiyatı 13. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar varlığını sürdürmüştür; 19. yüzyıldan günümüze kadarki kimi şairler ve şiirlerde de bu geleneğin izleri devam etmiştir. Başta padişahlar olmak üzere, Osmanlı devlet adamlarının şiire yönelmeleri, şairleri himaye etmeleri edebiyatın gelişmesine katkı sağlamış ve birçok şairin yetişmesine yardımcı olmuştur. Şairler, şiirlerini genellikle divan adını verdikleri kitaplarda toplamışlar ve divan sahibi şair unvanıyla anılmışlardır. Bu şairlerin eserlerinin günümüze kadar ulaşmasında; divanlardan sonra en önemli ikinci kaynak ise mecmualardır. Mecmualar, derleyicisinin edebî zevkini yansıtmakla beraber, bazen şairlerin divanlarında yer almayan şiirlerini de ihtivâ etmektedir. Ayrıca divan sahibi olmayıp da şiirleri mecmualar içinde kalan şair sayısı da oldukça fazladır. Bu bakımdan mecmualar, klâsik Türk edebiyatına kaynaklık etmesi açısından son derece önemli eserlerdir. Bu mecmualardan biri de Mili Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda bulunan 06 Mil Yz A 1998 arşiv numaralı şiir mecmuasıdır. Bu çalışma ile söz konusu mecmua tanıtılacak ve Figânî'nin mecmuada bulunan ve daha önce yayımlanmamış bir gazeline yer verilecektir.

Anahtar Kavramlar: Klâsik Türk edebiyatı, mecmua, divan, Figânî, gazel.

FIGÂNÎ'S UNPUBLISHED ONE GHAZAL

Abstract

The Classical Turkish Literature had maintained its' existence from 13th century to 19th century; from 19th century up today traces of this tradition have continued on some poets and poems. That the Ottoman dignitaries had tent to the poetry and sponsored the poets, especially the sultans; contributed the development of literature and helped upbringing of many poets. Poets, generally hid their poems books called divan and were remembered as poet with divan. The second most important source after divans are periodicals in reaching of the works of these poets up to the present. Periodicals sometimes consist of the poets' poems unpublished in their divans and together with reflecting the literary taste of the periodical's owner. Besides the number of poets without divan whose poems are in periodicals is pretty much. From this perspective periodicals are very important works in terms of sourcing the Classical Turkish Literature. One of these periodicals is poetry periodical in National Library Manuscripts Collection with the archive number of 06 Mil Yz A 1998.

With this study, the current periodical will be introduced; Figânî's previously unpublished poem will be given.

Keywords: The Classical Turkish Literature, periodical, divan, Figânî, ghazal.

¹ Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Yüksek Lisans Öğrencisi, ferd92@windowslive.com.

Giriş

Mecmua kelimesi Arapça "cem" kökünden türeyip toplanmış, biriktirilmiş, düzenlenmiş şeylerin tamamı, antoloji, güldeste ve belli zamanlarda çıkan süreli yayın, dergi (Parlatır 2011: 1033) anlamlarına gelmektedir. Terim olarak seçilmiş şiir, münşeât, güfte vb. eserlerin toplanarak bir araya getirildiği eserlerin genel adıdır (Mermer vd. 2005: 66).

Klasik Türk edebiyatında ise; mecmuayı, oluşturan kişinin zevkine göre düzenlenen, birçok şairin farklı türlerdeki eserlerinden oluşan ya da tek bir tür etrafında şekillenen, ayrıca çoğu zaman müellifi veya müstensihî belli olmayan, manzum, mensur veya manzum-mensur karışık defterler olarak tanımlamak mümkündür. Mecmualara yazılan şiir veya nesirlerin seçiminde, derleyicisinin edebî beğenisi ve meşrebi birinci kıstastır. Mecmuayı derleyen kişi, kendi edebî zevki doğrultusunda beğendiği şairlerin şiirlerini ya da nâsirlerin nesirlerini, mecmuasına kaydedebilir. Bu durum, mecmualarda belli bir sınır olmadığı ve mecmuaların tamamen derleyen kişinin, isteği doğrultusunda olduğunun göstergesidir (Şenödeyici, A. Akdağ 2015: 367).

Mecmuaların bazılarının kimler tarafından ve ne zaman yazıldığı bilinmese de içindeki nesir ya da şiir parçalarından, bu ürünlerde geçen şahıs isimlerinden bunların ne zaman derlendiği tahmin edilebilir (Özerol 2013: 403).

Mecmualar, araştırma yapan kişiler için önemli kaynaklardan olup bugüne kadar gün yüzüne çıkmamış bir şairin tanınmasına olanak sağlayabilir. Özellikle şiir mecmularından o dönemde hangi şairin daha çok sevildiğini, hangi şairin kendi döneminde veya kendinden sonraki dönemlerde diğer şairlere etki ettiğini görmemiz de mümkündür.

Mecmualarda yer alan bazı şiirlerin, şairlerin divanlarında yer almamasının çeşitli sebepleri olabilir: Şair, divan tertibinde en güzel şiirlerini seçmiş, tertip ettikten sonra yeni şiirler yazmış ve bu şiirleri de divanına eklememiş olabilir. Şairin her şiiri aynı ustalikle yazılmadığı için bazı şiirler çalakalem yazılmış ve bu nedenle de divana eklenmemiş olabilir. Müstensihînin, aynı mahlaslı şairleri karıştırma olasılığı da vardır. Divanı yayımlayan araştırmacı bütün nüshaları görmemiş de olabilir. Bunun gibi birçok sebep ihtimal dâhilindedir (Kesik vd. 2015: 362).

Tüm bunların ışığında 06 Mil Yz A 1998 arşiv numaralı şiir mecmuası taranmış ve 16. yüzyılda "*Dü İbrâhîm âmed be-dâr-ı cihan / Yekî büt-şiken şüd diğger büt-nişân*"²¹ (Karahan 1996:58) şeklindeki Farsça beyti sebebiyle idam edildiği iddia edilen, kaside ve gazel ustası olarak tanınan Figânî'ye ait yayımlanmamış bir gazel tespit edilmiştir. Yine mecmua içerisinde yer alan Bâkî'nin basılı *Dîvân*larına girmeyen bir gazeli yayımlanmıştır (bkz. Kesik 2013). Çalışmamızda öncelikli olarak bu mecmua tanıtılacak, ardından da Figânî'nin gazeline yer verilecektir.

²¹ Bu cihana iki İbrahim geldi, biri putları kırdı, biri dikti."

Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1998.

Mecmua, Mili Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda A 1998 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Eserin adı *Mecmû'a-i Eş'âr* olup dili Türkçedir. Yazar adı, müstensihî ve istinsah tarihi belli değildir. Mecmuanın boyutları 190x120 mm, yaprak sayısı 85'tir. Kâğıt türü arma filigrandır. Yazı türü ise taliktir ve satır sayısı her sayfada farklıdır. Mecmuanın bazı sayfaları yırtıktır ve rutubet görmüştür.

Mecmuada kıt'a, beyit, müstezâd, rubâî, nazire, tahmis, kaside, terci-i bend, lugaz, muâmma, şarkı, semaî ve gazel gibi nazım şekillerinin yanında çok sayıda beyit de bulunmaktadır.

Mecmuadaki şairlerin alfabetik olarak sırası:

Acîb (1 Gazel), Adlî (1 Muamma), Ahmed Fermâye (1 Gazel), 'Alî (1 Tahmis), Âlî(3 Gazel), Ârif (1 Gazel), Âşık Ömer (1 Müstezâd, 2 Şarkı), Bâkî (65 Gazel), Bârî (1 Gazel), Behiştî (1 Gazel), Celilî (1 Gazel), Çorlulu Esirî Mehmed Efendi (2 Lugâz), Emrî (6 Gazel), Faîz (1 Gazel), Fâzî (1 Gazel), Fehîm (1 Nazire), Fevrî (1 Gazel), Figânî (7 Gazel), Fuzûlî (14 Gazel), Güftî (1 Terci-i Bend), Hâletî (3 Gazel), Hatem Efendi (6 Gazel), Hayâlî (2 Gazel), Hayrî (1 Gazel), Hüdâyî (2 Gazel), Hüsn (1 Gazel), Kabûlî (1 Gazel), Kâmî (1 Gazel), Kerimî (1 Semaî, 2 Gazel), Lâfzî (1 Gazel), Levendî (1 Gazel), Meşâmî (1 Gazel), Müşîr (1 Gazel), Muhitî (1 Gazel), Münîf (1 Gazel), Nâbî (23 Gazel), Rahmî (14 Gazel), Râmî (1 Gazel), Necâtî (1 Gazel), Nedîm (8 Gazel), Nefî (17 Gazel, 2 Kaside), Nesîb (4 Gazel), Nev'î (2 Gazel), Nizâmî (1 Gazel), Ragîb Pâşâ (1 Gazel), Râmî (1 Gazel), Rasîh (1 Gazel), Râşid (1 Gazel), Râtîb (3 Gazel), Râzî (1 Gazel), Refî (1 Gazel), Revânî (1 Gazel), Rûhî (1 Gazel) Rûhî-i Bâğdâdî (5 Gazel), Rüşdî (1 Gazel), Sâbit (21 Gazel), Sebûhî (3 Gazel), Sâ'î (1 Gazel), Sâlim Efendi (1 Gazel), Sırrî (3 Gazel), Sûzî (4 Gazel), Şehrî (2 Gazel), Şem'î (1 Gazel), Tâlib (1 Gazel), Tayyâr (1 Gazel), Ubeydî (4 Gazel), Ulvî (15 Gazel), Vecdî (1 Gazel), Vehdî (1 Gazel), Veysî (4 Gazel), Yahyâ (3 Gazel), Zâtî (4 Gazel).

Baş: Gördüğü demde kapılır gönlümüz esmer güzele

Bulmadayın hicr ü elem dil virürüz her güzele

Son: Kimlersiñüz diyü şorariseñ 'Ubeydiyâ

Güşe-be-güşe beglük ider lâ-mekânlarız

Bu mecmuada şairleri bulunan şairlerden biri de XVI. yüzyılda erken yaşlarda vefat eden Trabzonlu Figânî'dir. Şairin bilinen tek eseri sekiz kaside, 107 gazel ve iki tahmisten oluşan *Dîvânçe*'sidir (Köksal: 2014). Eser, Abdülkadir Karahan tarafından, 1966 yılında yayımlanmıştır. *Divançe* üzerine bir de yüksek lisans çalışması yapılmıştır (Ozan 2003). Beyhan Kesik tarafından da *Dîvânçe* üzerine iki makale yayımlanmıştır (Kesik 2007, 2008). Mecmuada Figânî başlığa altında 7 gazel yer almaktadır. Bunlardan 6'sı Karahan neşrinde bulunmaktadır. Bir gazel ise daha önce yayımlanmamıştır. Çalışmamızda bu gazel, sayfa numarasıyla birlikte transkripsiyonlu olarak verilmiştir, ardından beyitler günümüz Türkçesine aktarılıp açıklanmıştır.

Figâni'nin Yayınlanmamış Gazeli

62a Figâni

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mef'âilü Fâ'ilün

Gördi nihâl-i kâmetüñi sen semen-berüñ

Biñ pâre oldı qalbi hâsedden şanavberüñ

Dağıt efendi gül yüzüñ üstine sünbülün

Yüzi qarası yanına qalsun ço' anberün

Zâhid şarâb-ı la'lüñi nüş eyliyeydi ger

Hergiz cihânda adını añmazdı kevşerün

La'lüñ nebâtı virdi kesâda benüm begüm

İşin bitürdi kâmet-i mevzûnuñ 'ar'aruñ

Kimdür dir iseñ ey şeh-i hûbân Figâniyi

Bir derd esîri 'âşık-ı şürîde kem-terün

Günümüz Türkçesi ve Açıklaması

1. Çam fıstığı, (o) yasemin göğüslü sevgilinin fidan boyunu görünce, çam fıstığının kalbi kıskançlıktan bin parça oldu.

Âşıkane konulu bir gazel olan şiirde sevgili ve âşğın halleri üzerinde durulmuştur. İlk beyitte yasemin göğüslü sevgilinin fidan boyunu gören çam fıstığının kıskançlıktan çatladığı dile getirilir. Çam fıstığının kendi kendine çatlaması tabii bir durumken şair bunu kıskançlık sebebine bağlayarak bir hüsn-i talil yapmıştır. Şair burada çam fıstığıyla sevgilinin güzellik unsuru olan boyunu kıyaslama yoluna giderek sevgiliyi çam fıstığından üstün tutmuştur.

2. Ey efendim! Gül yüzünün üstüne sümbül gibi olan saçını dağıt. Bırak, amberin yüz karalığı yanına kalsın.

Şair, sevgilinin saçını şekli ve kokusu sebebiyle sümbüle benzetir. Sevgilinin yüzü de kırmızılığı bakımından güle benzetilmiştir. Şair, misk kokulu sümbül saçını bu gül yüzünün üstünde dağıtmasını ister. Sevgilinin saçının kokusu

amberle kıyaslanarak sevgilinin saçının ondan daha güzel koktuğunu belirtilir. Böylelikle amberin, sevgilinin misk kokulu saç yanında kokuların yüz karası olacağı ifade edilir.

3. Zâhid, (la'l gibi kırmızı) dudağının şarabından içseydi eğer, asla dünyada Kevser'in adını anmazdı.

Beyitte zahidin, sevgilinin la'l taşı gibi kırmızı olan dudağının şarabından bir kere içtiği takdirde dünyada asla Kevser'in adını anmayacağı dile getirilir. Burada da şair, sevgilinin dudağının şarabıyla cennette aktığı düşünülen Kevser ırmağıyla kıyaslar. Bu ırmağın cennette yer aldığı rengi süttten beyaz, baldan tatlı olduğu, etrafında çok kıymetli kâselerin bulunduğu, oradan bir kez içenin bir daha susamadığı söylenir. Edebiyatımızda bu ırmak genellikle sevgilinin dudağına benzetilir. Zahidin de bu dünyada tek amacı Allah'a sürekli ibadet ederek onun rızasını kazanmak ve cennetine nail olmaktır. Şair, asil cennet ırmağının, sevgilinin dudakları olduğunu belirtir.

4. Sevgilim, (o) kırmızı dudağın bitkileri yok etti. Düzgün, ölçülü boyun (ise) dağ servisinin işini bitirdi.

Şair, sevgiliye seslenir. Kırmızı dudağının kenarında çıkan sevgilinin güzelliğine güzellik katan, onun tazeliğini belirten ayva tüylerini mübalağa yaparak bütün bitkilerle kıyaslar. Ardından da bu ayva tüylerinin bütün bitkileri yok ettiğini söyler. Hatta sevgilinin boyunu düzgün ve uzun oluşu bakımından dağ servisiyle kıyaslayarak sevgilinin, dağ servisinden daha üstün olduğunu ve onun işini bitirdiğini söyler.

5. Ey güzellerin şahı! Figânî kimdir der isen; bir derdin esiri, aciz ve perişan bir âşığındır.

Son beyitte şair, güzellerin şahı olan sevgilisine seslenir. Sevgili, kendisinin kim olduğunu sorduğu zaman; kendini sevgilinin aşkından zavallı, âciz, perişan, bir hale düşmüş dertli bir âşık olarak tanıtır. Âciz, perişan halde olma âşıklığın belirteleridir çünkü âşık, hiç bir zaman sevgiliden yüz bulamamıştır ve bunu her daim kendine dert edinmiştir. Âşık, kendini bu derdin esiri olmuş, zavallı biri olarak görmektedir

Sonuç

Son zamanlarda mecmualara yönelik çalışmaların artması, Türk edebiyatı tarihi açısından oldukça önemli bir gelişmedir. Bu çalışmada Mili Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda bulunan bir mecmua tanıtılmıştır. Araştırmamızda mecmua içerisinde Bâkî, Fuzûlî, Nedîm, Nef'i, Figânî gibi önde gelen şairlerin ve birçok şairin de şiirlerinin yer aldığı görülmüştür. Mecmua'da Figânî'nin neşr edilmeyen bir gazeli tespit edilmiştir. Bu gazel, şairin *Divançe*'sinde yer alan diğer gazellerle karşılaştırılmış dil ve üslup yönünden benzerliği görülmüştür. Gazelin muhtevasına baktığımız da ise; şair, sevgilinin güzellik unsurlarını kıyaslama yaparak sevgiliyi her şeyden üstün tutmuştur. Şair, söz konusu gazelde sevgilinin boyunu çam fıstığıyla ve dağ servisiyle kıyaslamıştır. Yine sevgilinin saçının kokusunu amberle, dudağının şarabını Kevser'le, dudağının kenarlarında çıkan ayva tüylerini yeryüzündeki bütün bitkilerle kıyaslama yoluna gitmiştir. Ayrıca gazelde âşıklığın halleri üzerinde durmuştur.

Kaynakça

- Karahan, Abdülkadir (1966). *Figânî Divançesi*. İstanbul: İstanbul Üni. Edebiyat Fak. Yayınları.
- Karahan, Abdülkadir (1996). "Figânî ". *İslam Ansiklopedisi*. C.13. İstanbul: TDV Yayınları: 57-58.
- Kesik, Beyhan (2007). "Trabzonlu Figânî'nin Divançesinde Sosyal Hayatın İzleri". *Karadeniz Araştırmalar (KARAM)*. (19): 79-92.
- Kesik, Beyhan (2008). "Figânî Divançesi'nde Peygamber Kıssalarına Telmihler". *Türkoloji Kültürü*. 1 (2): 107-123.
- Kesik, Beyhan (2013). "Bazı Şiir Mecmualarından Hareketle Basılı Divanlarda Bulunmayan Bâkî Mahlaslı Şiirler-II". *Turkish Studies* 8 (13): 347-348.
- Kesik, Beyhan vd. (2015). "Bir Şiir Mecmuasından Hareketle Muhibbî'nin Yayınlanmamış Şiirleri", *International Journal of Language Academy*: 362.
- Köksal, Mehmet Fatih (2014). "Figânî". <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=5422> (erişim tarihi: 30.03.2016).
- Mermer, Ahmet; Neslihan Koç Keskin (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yay.
- Ozan, Gülşen (2003). *Figânî Divânçesi'nin Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Özerol, Nazmi (2013). "Milli Kütüphane 'de Kayıtlı 4689/5 Numaralı Şiir Mecmuası". *Turkish Studies* 8 (1): 401-410.
- Özerol, Nazmi (2016). "Şeyhülislam Yahya Tevfik Efendi'nin "Müntehab" Adlı Şiir Mecması ". *Journal of Turkish Language and Literature Littera Turca* 2 (1): 343-366.
- Parlatır, İsmail (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Pala, İskender (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayıncılık.
- Şenödeyici, Ö.; A. Akdağ (2015). "Mecmualar ve Cönkler". *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*. İstanbul: Kesit Yayınları: 367-388.

EK 1:

